

DOI: 10.32347/2076-815x.2020.75.328-337

УДК 72

Полубок А.П.,

andreu-konstantinov@rambler.ru, ORCID: 0000-0002-7937-6953,
Київський національний університет будівництва та архітектури

ЗАКОНОМІРНОСТІ УЗАГАЛЬНЕННЯ СИЛУЕТУ МОНУМЕНТАЛЬНО-ДЕКОРАТИВНОЇ СКУЛЬПТУРИ

Враховуючи аспекти взаємозв'язку архітектури і скульптури, у статті розглянуті закономірності та важливість застосування узагальнення силуетів скульптурної пластики у відкритому громадському просторі архітектурного середовища.

Архітектурне середовище, в умовах взаємозв'язку із скульптурою, впливає на монументально-декоративну пластику та вимагає один із особливих засобів вираження скульптурної композиції – узагальнення силуету об'ємної форми, яка сприймається у відкритому громадському просторі. Так скульптурна пластика, яка стає по суті одним із учасників формування предметного простору, неодмінно піддається коригуванню силуету через визначення рівня його узагальнення в залежності від дистанції сприйняття. Важливим засобом вираження монументально-декоративної скульптури, яка застосовується у відкритому громадському просторі являється так званий «рівень узагальнення силуету» об'ємної форми – термін, який має на увазі співвідношення розміру деталі силуету форми до розміру цілої скульптурної композиції, величина якої у свою чергу залежить від дистанції сприйняття та підпорядковується габаритам простору, в якому вона проектується.

Ключові слова: узагальнення силуету; відкритий громадський простір; архітектурне середовище; скульптура; синтез мистецтв; художньо-пластичний образ.

Постановка проблеми: Несистемний підхід у проектуванні сучасної скульптури призводить до втрати органічних взаємозв'язків монументально-декоративної пластики із міським середовищем та у кінцевому рахунку – спотворенню естетичності простору. Для створення єдиної органічної просторово-пластичної композиції з архітектурою та синтетичного архітектурно-художнього образу простору на якісно новому художньому рівні, важливе застосування узагальнення силуетів монументально-декоративної скульптури у відкритому громадському просторі архітектурного середовища з урахуванням певного декоративно-пластичного рівня сприйняття.

Мета та завдання статті: Метою статті є виявлення та дослідження закономірностей застосування узагальнення силуету скульптурної пластики, яка утворює різноманітні архітектурно-пластичні композиції у відкритому громадському просторі. Сформулювати важливі аспекти впровадження узагальнення силуету в скульптурі, яке являє собою один із важливих художніх засобів та застосовується з метою створення єдиного художнього комплексу (ансамблю) в архітектурному середовищі [15]. Обґрунтувати приклади узагальнення силуету художньо-пластичного образу як одного із основних прийомів застосування скульптурної пластики у зовнішньому предметно-просторовому середовищі.

Основна частина. У прямій залежності від відстані споглядання скульптурна пластика чітко вирізняється у просторі разом з оточенням та досить ясно виражає свої контури і силует – такий висновок можна зробити, ґрунтуючись на теорії, численних дослідженнях та експериментах видатних вчених у галузі психології сприйняття предметів та об'ємних форм, на факторах зорового (фізіологічного) та психологічного сприйняття [8]. Вирішення однієї певної проблеми являється актом сприйняття – це постійне створення систематизованого та організованого цілого, навіть у процесі споглядання надскладних форм та їх окремих деталей. Леонардо да Вінчі помітив, що відстань, завдяки повітряній перспективі, зменшує та «згладжує» різні частини будь-якої фігури або форми настільки, що нічого крім узагальненої маси не сприймається, тому форма навіть із складним контуром буде здаватись округлою по силуету з великої відстані. Це яскравий приклад того, як механізм сприйняття вільно вводить в оману та підмінює фігуру найбільш можливою простою формою – колом, саме велика відстань та повітряна перспектива створює такий ефект та змушує реципієнта бачити округлу форму [1]. Отже, основні ознаки видимої за допомогою світлотіні форми скульптури, пропорції, співмірність із простором, силует контурної лінії та колір, рівень узагальнення та спрощення силуету, окремі деталі форми взаємопов'язані із габаритами середовища та напряму залежать від дистанції сприйняття і розміру відкритого громадського простору архітектурного середовища, в якому вона існує [9; 10].

Тому, для більшої виразності композиції у монументально-декоративній скульптурі, особливо великих розмірів, розрахованій на сприйняття з далекої відстані, застосовується контур із високим рівнем узагальнення. Цілісне сприйняття скульптурної композиції у відкритому громадському середовищі на більш емоційному художньо-образному рівні залежить саме від збільшення та об'єднання дрібних ділянок силуету та потовщення тонких ажурних деталей (рис. 1;2).

Рис. 1. Приклад коригування силуету. Скульптор Князік А.В., «Дівчука на дельфіне», м. Одеса, 1982 р. (фото автора)

Рис. 2. Приклад композиційної цілісності простору. Архітектор Г. Топуз, театр Музкомедії, м. Одеса, 1981 р. (фото автора)

На рисунку (1) прослідковується, як дійсний силует скульптурної композиції окреслений лінією, розчиняючись у просторі, не співпадає з іншим – візуально спотвореним контуром, який сприймається на великій відстані темною плямою. Треба відмітити, як автор скульптури відкоригував, навмисно збільшив та проробив об'єм дрібних деталей заради того, щоб загальний силует композиції не сприймався подрібненим та візуально не «розчинився» повністю у просторі міського середовища. Скульптурна пластика володіє широким спектром таких особливих засобів вираження, які дозволяють створити загальний синтетичний архітектурно-художній образ простору на новому якісному рівні для створення загальної композиційної цілісності та формування єдиної просторово-пластичної композиції з відкритим громадським простором архітектурного середовища (рис. 2) [3; 4; 11–14]

Людський зір має здатність фіксувати об'ємно-просторову структуру у відносних розмірних характеристиках силуету по принципу геометричної подібності. Геометрична упорядкованість контурів будь-якої монументально-декоративної пластики виявляється необхідною для цілісного зорового сприйняття в умовах відкритого міського середовища. Якщо розглядати, силует будь-якої скульптури в контексті геометрично організованої структури, його завжди можливо умовно спростити до прямих ліній та зафіксувати кількість кутів перегину контурної лінії, звичайно у межах розрізнення та пізнання силуету образу та композиційної основи скульптури (рис. 3, 4) [5; 7].

Рис. 3. Порівняння складності силуету по кількості кутів перегину контуру. Скульптор Чепелик В.А., пам'ятник працівникам МВС України, місто Київ, 1997 р. (фото автора)

Рис. 4. Порівняння складності силуету по кількості кутів перегину контуру. Скульптор Князік А.В., «Девушка на дельфине», м. Одеса, 1982 р. (фото автора)

Для пояснення такого поняття, як *рівень узагальнення силуету*, проведено аналіз на виявлення кількості кутів перегину контурних ліній скульптурної композиції та складності силуету, який відповідає певній дистанції споглядання. На відчуття складності силуету очевидно впливає кількість кутів перегину, чим більше цих кутів, тим складнішим буде силует, який розрахований на споглядання з порівняно невеликої відстані, але на більш віддалену дистанцію сприйняття розраховується максимально узагальнений силует з мінімальною кількістю кутів перегину. Кількість кутів перегину контуру на рисунку (3), отриманих окресленням скульптури за допомогою прямих ліній, становить число – 7, ці лінії також, майже співпадають із фактичним силуетом скульптурної композиції, тому і не руйнують її композиційну основу, виражену через досить високий рівень узагальнення силуету. У результаті аналізу силуету на рисунку (4) отримано 29 кутів перегину. Навіть при більш детальному окресленні цієї скульптури, виявлено, що лінії перегину не завжди співпадають із справжнім контуром скульптурної композиції. Це доводить те, що у випадку на рисунку 4, на відміну від композиції у попередньому прикладі, силует скульптури більш складний, отже має нижчий рівень узагальнення, а для більшого «злиття» із справжнім контуром знадобиться ще більше ліній та кутів перегину. Тому, силует із 7 кутів перегину – являється більш спрощеним та має вищий рівень узагальнення

за силует із кількістю 29 кутів, Отже, рівень узагальнення має зворотно-пропорційну залежність від кількості кутів перегину а отже і складності силуету [2].

Аналіз показав, що з великої дистанції сприйняття дрібні деталі контуру не сприймаються достатньо виразно, а отже, у монументально-декоративній скульптурі, яка розрахована на споглядання з більшої відстані, немає необхідності застосовувати дрібні деталі та порушувати цілісність сприйняття силуету. Тому на кожній дистанції сприйняття, якій відповідає певний розмір деталі силуету та рівень узагальнення, скульптурна пластика вимагає коригування свого контуру.

В результаті аналізу наведених прикладів та виходячи із встановлених типів простору (по Крашеніннікову А.В. [6]), визначено чотири категорії взаємозв'язку основних видів скульптурної пластики, які в залежності від узагальнення силуету відповідають габаритам основних зон відкритого громадського простору:

1) Мікропростір – *камерна* скульптура, розрахована на сприйняття з близької відстані у просторі діаметром від 1 до 10 м, із *низьким рівнем узагальнення силуету*. Засоби вираження наближаються до станкової скульптури – дуже детально пророблені дрібні деталі контуру.

2) Мезопростір – *монументально-декоративна* скульптура, розрахована на сприйняття у просторі діаметром від 10 до 100 м. із *середнім рівнем узагальнення силуету*. Засоби вираження: деяка міра узагальнення силуету для споглядання з більшої відстані, застосування деталей силуету середнього розміру для споглядання у межах даного виду простору.

3) Макропростір – *монументальна* скульптура, розрахована на сприйняття у просторі діаметром від 100 до 1000 м. із значною мірою (*високий рівень*) *узагальнення силуету*, Засоби вираження: значна міра узагальнення силуету для споглядання з великої відстані, застосування деталей силуету великого розміру у межах макропростору.

4) Гіперпростір – *монументальна* скульптура, розрахована на сприйняття у просторі діаметром від 1000 м. і більше із *максимальним рівнем узагальнення силуету*, Засоби вираження: надзвичайно висока міра узагальнення контуру для споглядання з дуже великої відстані чіткого та виразного силуету, застосування деталей контуру тільки великого розміру для силуетного сприйняття скульптурної композиції.

Висновки. В предметно-просторовому середовищі застосовуються твори мистецтва, у відповідності із складністю та різноманіттям композиційної основи, органічно існують у відкритому громадському просторі, наділеному своїм просторовим образом із певною специфікою ідейно-художнього змісту.

Твори монументально-декоративної пластики, як частина загального простору в архітектурному середовищі втрачають самодостатність та самостійність, і сприймаються з певної відстані з відповідним рівнем узагальнення силуету.

Цілісна ідея, яка реалізується в межах центральної сюжетної лінії задуму визначає рівні узагальнення силуету та форми в мистецтві. Художник формує свою концепцію людини, світу, природи, наближуючись тим самим до створення художніх образів на більш високому рівні узагальнення, ніж у традиційному реалізмі.

Перспективи подальших досліджень. Перспективи наукового дослідження полягають у подальшій розробці та застосуванні практичних рекомендацій для проектування скульптурної пластики в архітектурному середовищі в залежності від розміру, рівня деталізації, пластичних якостей скульптурних композицій та архітектурного простору, у визначенні класифікацій скульптурної пластики згідно “рангу деталізацій” яким відповідають певні рівні деталізації. Також у застосуванні в навчальному процесі за темою «Синтез мистецтв» у навчальній програмі курсу «Синтез мистецтв в інтер’єрі» та програмі підготовки фахівців за спеціальністю «Дизайн» та «Архітектура».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Арнхейм Р. Искусство и визуальное восприятие / пер. с англ. М.: Архитектура-С, 2007. 392 с., ил.
2. Булгакова Т.В. Комп’ютерний дизайн предметного середовища на основі моделювання візуального сприйняття. Дис. канд. техн. наук: 05.01.03. Київ: КНУБА, 2018. 232 с.
3. Иконников А.В. Искусство, среда, время. М.: Советский художник, 1985. 338 с.
4. Інтернет-посилання: <http://kursak.net/simvol-v-nauke-religii-iskusstve/> (дата звернення – 30 травня, 2019).
5. Каганов Г.З. Проблемы образности предметно-пространственной среды // Техническая эстетика, 1983. № 1. С. 15–16.
6. Крашенинников А.В. Жилые кварталы: учеб. пособие для архит. и строит. спец. вузов / А.В. Крашенинников; под общ. ред. Н.Н. Миловидова, Б.Я. Орловского, Л.Н. Белкина. М.: Высш. шк., 1988. 87 с.
7. Полубок А.П. Пластическое качество и декоративно-пластические уровни скульптурной композиции в архитектурной среде // Colloquium-journal №30 (82), 2020. С. 7–9. DOI: <https://doi.org/10.24411/2520-6990-2020-12230>
8. Степанов Г.П. Композиционные проблемы синтеза искусств. Л.: Художник РСФСР, 1984. 320 с.

9. Степанов Г.П. Взаимодействие искусств. Л.: Художник РСФСР, 1973. 183 с.
10. Степанов А.В., Мальгин В.И., Иванова Г.И. и др. Объемно-пространственная композиция / под редакцией Степанова А.В. М.: Архитектура-С, 2007. 255 с.
11. Степанян Н. Ансамбль как единство уникальных и массовых произведений декоративного искусства // Человек, предмет, среда. М.: Изобразительное искусство, 1980. С. 127–142.
12. Тасалов В.И. Об интегративных аспектах взаимодействия видов искусства // Взаимодействие и синтез искусств. Л.: Наука. С. 20–44.
13. Тиц А.А., Воробьева Е.В. Пластический язык архитектуры. Москва: Стройиздат, 1986. 310 с.
14. Швидковский О.А. Гармония взаимодействия. Архитектура и монументальное искусство. М: Стройиздат, 1984. 280 с.
15. Шимко В.Т. Архитектурное формирование городской среды. М.: Высшая школа, 1990. 223 с.

Полубок А.П.,

Киевский национальный университет строительства и архитектуры

ЗАКОНОМЕРНОСТИ ОБОБЩЕНИЯ СИЛУЭТА МОНУМЕНТАЛЬНО-ДЕКОРАТИВНОЙ СКУЛЬПТУРЫ

Учитывая аспекты взаимосвязи архитектуры и скульптуры, в статье рассмотрены закономерности и важность применения обобщения силуэтов скульптурной пластики в открытом общественном пространстве архитектурной среды. Также на основе анализа и исследований сложности силуэтов монументально-декоративной скульптуры и на основе выявления декоративно-пластических уровней в статье определяются четыре категории взаимосвязи основных видов скульптурной пластики, которые в зависимости от обобщения силуэта соответствуют габаритам основных зон открытого общественного пространства.

Определено, что архитектурная среда, в условиях взаимосвязи со скульптурой, влияет на монументально-декоративную пластику и требует использования одного из особых средств выражения скульптурной композиции – обобщения силуэта объемной формы, воспринимаемой в открытом общественном пространстве. Так скульптурная пластика, которая становится по сути одним из участников формирования предметного пространства, непременно подвергается корректировке силуэта через

определение уровня его обобщения в зависимости от дистанции восприятия. На основе анализа реализованных монументально-декоративных композиций в городской среде установлено, что важным средством выражения монументально-декоративной пластики, которая применяется в открытом общественном пространстве является так называемый «уровень обобщения силуэта» объемной формы – термин, который подразумевает соотношение размера и количества деталей силуэта формы с размером целой скульптурной композиции, величина которой в свою очередь зависит от дистанции восприятия и подчиняется габаритам пространства, в котором она проектируется.

В результате исследования и анализа сделан общий вывод: скульптурная пластика обладает широким спектром таких особых средств выражения, которые позволяют создать общий синтетический архитектурно-художественный образ пространства на новом качественном уровне для создания общей композиционной целостности и формирования единой пространственно-пластической композиции с открытым общественным пространством архитектурной среды.

Ключевые слова: обобщение силуэта; открытое общественное пространство; архитектурная среда; скульптура; синтез искусств; художественно-пластический образ.

Polubok Andrii,
Associate Professor at the Department of Drawing and Painting,
Kyiv National University of Construction and Architecture

LAWS OF GENERALIZATION OF SILHOUETTE MONUMENTAL DECORATIVE SCULPTURE

Taking into account the aspects of the relationship between architecture and sculpture, the article examines the patterns and the importance of using the generalization of silhouettes of sculptural sculpture in the open public space of the architectural environment. Also, based on the analysis and research of the complexity of the silhouettes of monumental and decorative sculpture and on the basis of identifying decorative and plastic levels, the article defines four categories of interrelationship between the main types of sculptural sculpture, which, depending on the generalization of the silhouette, correspond to the dimensions of the main zones of open public space.

It has been determined that the architectural environment, in terms of interconnection with sculpture, affects the monumental and decorative plastics and

requires the use of one of the special means of expressing the sculptural composition – a generalization of the silhouette of a volumetric form perceived in an open public space. So sculptural plastic, which in fact becomes one of the participants in the formation of the object space, is certainly subject to the correction of the silhouette by determining the level of its generalization, depending on the distance of perception. Based on the analysis of the implemented monumental and decorative compositions in the urban environment, it has been established that an important means of expressing monumental and decorative plastics, which is used in an open public space, is the so-called "level of generalization of the silhouette" of the volumetric form - a term that implies the ratio of the size and number of details of the silhouette of the form with the size of the whole sculptural composition, the size of which, in turn, depends on the distance of perception and obeys the dimensions of the space in which it is designed.

As a result of the research and analysis, a general conclusion was made: sculptural plastic has a wide range of such special means of expression that allow you to create a general synthetic architectural and artistic image of space at a new qualitative level to create a general compositional integrity and form a single spatial plastic composition with an open public space.

Key words: generalization of silhouette; open public space; architectural environment; sculpture; synthesis of arts; artistic and plastic image.

REFERENCES

1. Arnkheim R. *Iskusstvo i vizualnoe vospriatie* / per. s angl. M.: Arkhitektura-S, 2007. 392 s., il. {in Russian}
2. Bulhakova T.V. *Kompiuternyi dyzain predmetnoho seredovyshcha na osnovi modeliuвання vizualnoho spryiniattia*. Dys. kand. tekhn. nauk: 05.01.03. Kyiv: KNUBA, 2018. 232 s. {in Ukrainian}
3. Ikonnikov A.V. *Iskusstvo, sreda, vremia*. M.: Sovetskii khudozhnik, 1985. 338 s. {in Russian}
4. Internet links: <http://kursak.net/simvol-v-nauke-religii-iskusstve/> (Date of treatment – May 9, 2020). {in Russian}
5. Kaganov G.Z. *Problemy obraznosti predmetno-prostranstvennoi sredy* // *Tekhnicheskaiia estetika*, 1983. № 1. S. 15–16. {in Russian}
6. Krasheninnikov A.V. *Zhilye kvartaly: ucheb. posobie dlia arkh. i stroit. spets. vuzov* / A.V. Krasheninnikov; pod obshch. red. N.N. Milovidova, B.Ia. Orlovskogo, L.N. Belkina. M.: Vyssh. shk., 1988. 87 s. {in Russian}
7. Polubok A.P. *Plasticheskoe kachestvo i dekorativno-plasticheskie urovni skulpturnoi kompozitsii v arkhitekturnoi srede* // *Colloquium-journal* №30 (82), 2020. S. 7–9. DOI: <https://doi.org/10.24411/2520-6990-2020-12230>. {in Russian}

8. Stepanov G.P. Kompozitsionnye problemy sinteza iskusstv. L.: Khudozhnik RSFSR, 1984. 320 s. {in Russian}
9. Stepanov G.P. Vzaimodeistvie iskusstv. L.: Khudozhnik RSFSR, 1973. 183 s. {in Russian}
10. Stepanov A.V., Malgin V.I., Ivanova G.I. i dr. Obemno-prostranstvennaia kompozitsiia / pod redaktsiei Stepanova A.V. M.: Arkhitektura-S, 2007. 255 s. {in Russian}
11. Stepanian N. Ansambl kak edinstvo unikalnykh i massovykh proizvedenii dekorativnogo iskusstva // Chelovek, predmet, sreda. M.: Izobrazitelnoe iskusstvo, 1980. S. 127–142. {in Russian}
12. Tasalov V.I. Ob integrativnykh aspektakh vzaimodeistviia vidov iskusstva // Vzaimodeistvie i sintez iskusstv. L.: Nauka. S. 20–44. {in Russian}
13. Titc A.A., Vorobeva E.V. Plasticheskii iazyk arkhitektury. Moskva: Stroizdat, 1986. 310 s. {in Russian}
14. Shvidkovskii O.A. Garmoniia vzaimodeistviia. Arkhitektura i monumentalnoe iskusstvo. M: Stroizdat, 1984. 280 s. {in Russian}
15. Shimko V.T. Arkhitekturnoe formirovanie gorodskoi sredi. M.: Vysshiaia shkola, 1990. 223 s. {in Russian}